

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE'DE YEREL BASIN VE YEREL YÖNETİMLER

Nejdet ATABEK*

Local Media And Local Administrations In Turkey During The Historical Period

Local media and local administrations in Turkey have important roles during the democratisation period of the country. In this article firstly, it was dealt with how local media and local administrations appeared simultaneously in Turkey as a result of Regulation and Reform movements in 19th century and how they developed during the history. Later on, it was evaluated that why local media and local administrations were not able to spread the democracy over the country during the historical period. Finally, it was stressed that a local media which solved its problems will contribute to local democracy. Hence, it will have important contributions for the democratic system to settle and strength all over the country.

Key words: Journalism, local press, local administrations, local democracy.

Yerel Basının Tanımı ve Sayısal Dağılımı
Yerel medya kavramı, yerel düzeyde yayın yapan gazete, radyo ve televizyonları kapsamaktadır. Yerel basın kavramı ise daha çok gazeteleri işaret etmektedir ve bu gazetelerden "Anadolu Basını" ya da "taşra basını" olarak da söz edilmektedir. Yerel gazeteler, genel olarak kasaba ve şehirlerdeki yerel haberlerin, sorunların veya konuların yer verildiği, belirli bir bölgede yayımlanan ve dağıtımı yapılan, dolayısıyla hedef kitlesi de yerel halk olan gazetelerdir. Ünal'a (1996: 1068) göre yerel basın, ülkenin çeşitli yörelerinde, özellikle büyük kentler dışındaki yerleşim birimlerinde il, ilçe ve beldelerde günlük, haftalık ya da daha fazla aralıklarla yayımlanan, yayımlandıkları yörenin haberlerini veren, sorunlarını dile getiren, halkın

isteklerini ilgililere aktarmayı hedefleyen yazılı basın organlarıdır.

Yerel medyaya ilişkin bilgiler Radyo Televizyon Üst Kurulu (RETÜK), Basın-Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) ve Basın İlan Kurumu (BİK) olmak üzere üç resmi kuruluştan elde edilmektedir. Ancak Türkiye'de genel olarak yerel medyanın özel olarak da yerel gazetelerin ülke düzeyindeki sayısal dağılımını, tirajlarını, yayımlanma sıklıklarını, çalıştırdıkları gazeteci sayılarını, kullandıkları teknik donanımların özelliklerini ortaya çıkarmakta çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Tokgöz'e (2001: 5-39) göre bu zorluklar arasında şunlar sayılabilir: 1- Yerel medya hakkında istatistiki olarak tutulmuş bilgiler bulunmamaktadır. 2- Yerel

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi.

medya hakkında daha çok sayısal tahmine dayanan bilgiler mevcuttur. 3- Yerel medyayı sayısal olarak betimlemenin güçlüğü yanında, bu konuda bulunabilen yazılı kaynağın sayısı da azdır ve yeterli değildir.

Türkiye'de ulusal, bölgesel ve yerel olarak yayın yapan medya kuruluşlarının sayısı genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak yıllar itibariyle değişiklikler göstermektedir. 204 yılı itibariyle Türkiye'de; 24 ulusal, 17 bölgesel, 218 yerel, 60 kablolu, 51 uydu olmak üzere toplam 370 TV; 36 ulusal, 102 bölgesel, 955 yerel olmak üzere toplam 1093 radyo; 37 ulusal gazete ile 551 günlük, 849 haftalık, 15 günde bir 253, 470 aylık, 200 diğer olmak üzere toplam 2359 gazete; 50 civarında ulusal dergi ile 12 günlük, 85 haftalık, 15 günde bir 59, 1134 aylık, 1386 diğer olmak üzere toplam 2680 dergi yayımlanmaktadır (X.Yerel Medya Eğitim Semineri, 2004).

Basın ilan Kurumu'nun yayınladığı aylık listelere göre 2004 yılı Ocak ayında resmi ilan ve reklam verebilecek günlük gazetelerin sayısı İstanbul'da 42, Ankara'da 11, İzmir'de 4, Adana'da 7, Bursa'da 4 ve Konya'da 5'dir. Yalnızca reklam verebilecek günlük gazetelerin sayısı ise İstanbul'da 3, İzmir'de 1 ve Ankara'da 1 olmak üzere toplam 5'dir. Bu konuda daha detaylı bilgi, Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün açmış olduğu internet sitesinde süreli yayınlar başlığı altında bulunan, 81 ilin valiliklerinden alınmış ve söz konusu süreli yayınlar ile birlikte gazeteleri de yayımlanma periyodu, tirajı, niteliği (siyasi, magazin, spor vb.) gibi çeşitli özellikleri bakımından tanımlayan listelerden edinilebilir.

Tarihsel Süreçte Türkiye'de Yerel Basın
Osmanlı İmparatorluğu döneminde Suriye'deki iç karışıklıkları bastırmak için görev-

lendirilen ve olağanüstü yetkilerle donatılan Fuat Paşa 1860 yılında Beyrut'ta çıkmakta olan Hadikat al Ahbar isimli Arapça gazetesini yerel yönetimin resmi yayın organı haline getirmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu da Türkçe-Arapça olarak ilk yerel gazete yayınlanmıştır (Koloğlu, 1992:20). Yerel gazetelerin ikincisi ise Tuna Vilayeti'nde Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından 14 Mart 1865'de çıkarılan ve Türkçe-Bulgarca yayımlanan Tuna Gazetesi'dir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel gazetele-
rin ortaya çıkması olgusu dönemin batılılaşma ve yenileşme çabalarından ayrı düşünülemez. Gerçekten de Osmanlı'da ilk matbaalar ve yerel gazeteler batılılaşma hareketlerinin bir parçası olarak 7 Kasım 1864 yılında yapılan yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler çerçevesinde Eyalet Sistemi'nden Vilayet Sistemi'ne geçilirken görülmeye başlamıştır. Devletin kırtasiye gereksinimlerini de karşılayan bu matbaalarda basılan gazeteler o dönemde başlıca iki işlevi yerine getiriyordu: Yerel gazeteler bir taraftan Osmanlı topraklarında artan ayrılıkçı eğilimleri dengelemeyi amaçlarken diğer taraftan da yerel yönetici, yerel sivil ve asker bürokrat ile merkezi hükümet arasındaki etkileşimi sağlıyordu.

Birinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1876 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin İstanbul dışında kalan yörelerinde 25 gazete yayınlanmıştır. Bu gazeteler Beyrut, Rusçuk, Girit, Trablusgarp, Edirne, Ankara, Kastamonu, Diyarbakir, Bağdat, Yemen, İskodra, Yanya, Prizren, Selanik gibi Osmanlı Devleti'nin her köşesine yayılmıştı. Bu gazetelerde padişah ve saray ile ilgili gelişmeler, kamu görevlilerinin atama ve yükseltmeleri, yeni yasa ve yönetmeliklerle ilgili düzenlemeler, sağlık konuları, yiyecek fiyatları, doğal afetler, savaşlar, yeni silahlar ve icatlar, valilerin

konuşmaları, kamu kuruluşlarının çalışmaları, kolluk kuvvetlerinin başarıları gibi konular yer alıyordu (Koloğlu, 1992-20: 23).

Osmanlı’da yerel basın II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde görüce daha yaygın hale gelmiştir. Yerel gazeteler o dönemde günlük olaylara da yer vermelerine karşın, bazı vilayet gazeteleri sadece yönetimin kararlarıyla ve yöneticilerle ilgili haberlere yer veriyorlardı. Padişah II. Abdülhamit söz konusu gazetelerin bu tutumunu eleştiren aydınlar hareketinden rahatsız olmuştur ve 1889’da bir genelge yayınlatarak vilayet gazetelerinin ve İstanbul gazetelerinin belirli konuların dışına çıkmamaları talimatı vermiştir (Bodur, 1997: 43).

24 Temmuz 1908’de İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte basın üzerindeki sansür kalktı ve basın camiasına büyük bir özgürlük havası egemen oldu. Devlet baskısından kurtulan yerel ve İstanbul kaynaklı basın çeşitli görüşlerin dile getirildiği düşünce platformlarına dönüştü. Yerel ve ulusal gazetelerin sayılarında ve tirajlarında önemli artışlar görüldü. İlk iki ay içinde 200’ün üzerinde gazete imtiyazı alındı. Gazete tirajları 2 binden 50 bine kadar yükseldi. Bu dönemde ülkede gazete çıkarmayan tek vilayet kalmamıştır. İkinci Meşrutiyet’in ilk üç buçuk yılında 607 gazete ve dergi yayınlandı. Bunların büyük bir çoğunluğu kısa ömürlü olmuş ve üç beş sayı sonra ekonomik nedenlerle kapanmıştır. Her eğilimden görüşlerin temsil edildiği bu gazetelerin çoğu muhalefet gazetesi idi.

İkinci Meşrutiyet’in ilanından 1918 yılı sonuna kadar toplam 918 gazete ve dergi yayınlanmıştır (Topuz, 2003: 51-84). Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır. Bu

yıllarda İstanbul’da çeşitli eğilimlerde gazeteler çıkmaktaydı ve bu gazeteler Milli Mücadele’ye karşı farklı görüşleri savunuyorlardı. Bir yanda İleri, Yeni Gün, Akşam, Vakit gibi Milli Mücadeleyi destekleyenler öte yanda Peyam-ı Sabah, Alemdar ve Türkçe İstanbul gibi Milli Mücadele’ye karşı çıkan gazeteler vardı. Tasvir-i Efkar, Tevhid-i Efkar, İstiklal, İkdam ve Tercüman-ı Hakikat gazeteleri ise Anadolu’daki Milli Mücadele hareketine sempati gösteriyorlardı.

Anadolu’da Milli Mücadele hareketi ortaya çıkarken bir taraftan da Milli Mücadele Basını gelişmiştir. Mütareke koşullarında İstanbul basını büyük ölçüde susarken çoğunluğu işgal altında olmasına rağmen Anadolu Basını var gücüyle Kurtuluş Savaşı’nı desteklemiştir. Mustafa Kemal 1919’da Anadolu’ya geçmeden önce de düşman işgaline karşı sesini yükselten gazeteler vardı. Bazıları ise direnmekten çok işgalcilerle uzlaşma yanlısıydı. Anadolu’da basının işgalcilere ilk direnişi İzmir’deki Hukuk-u Beşer Gazetesi başyazarı Osman Nevres’in (takma adıyla Hasan Tahsin) 1919 Mayıs’ında Kordonboyu’nda karaya çıkan Yunan askerlerine attığı kurşunla başlar.

Anadolu basını, Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasında büyük yararlılıklar göstermiş bir basındır. Kurtuluş Savaşı yılları Türkiye’de yerel basının halkla bütünleştiği ve en etkin olduğu bir dönemdir. Mustafa Kemal Atatürk’ün “Fazilet adaları” olarak adlandırdığı yerel gazeteler, o dönemde hem kurtuluş hareketinin öncülüğünü yapmış hem de Anadolu’nun düşman işgali karşısında gösterdiği direnişin sesi olmuştur. Atatürk, organize ettiği kurtuluş mücadelesini sürekli yayın organlarıyla desteklemiş, mesajlarını Anadolu insanlarına o dönemin güç koşullarında yayımladığı gazetelerle duyurmuştur.

Sivas Kongresi’nin toplandığı günlerde Milli Mücadele’yi destekleyen bir kamuoyu oluşturmak amacıyla Mustafa Kemal, Kongre’nin çalışmalarını ve kararlarını duyuracak bir yayın organı çıkarma gereği duydu. Mustafa Kemal Atatürk tarafından İrade-i Milliye adı verilen gazete 14 Eylül 1919’dan itibaren Sivas sokaklarından bir bildiri gibi elden ele tüm yurda yayıldı. 10 Ocak 1920’de yayımlanmaya başlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Ankara hükümetinin resmi yayın organı niteliğindedir. İsmi Mustafa Kemal Atatürk tarafından konan gazete Konya’dan getirilen ve Meclis bahçesinde kurulan matbaada yayınlanmaya başlamıştır. “Milletin iradesini hakim kılmak” hedefiyle yayın hayatına başlayan gazetede Mustafa Kemal’in görüşlerinin de yer aldığı bağımsızlığı savunan yazılar sürekli yer alıyordu. Gazetenin yüzlerce nüshası özel kuryelerle İstanbul’a ve Anadolu’nun diğer kentlerine gönderiliyordu. Diğer taraftan İstanbul’dan Ankara’ya taşınan Yeni Gün’ün buradaki ilk sayısı 9 Ağustos 1920’de Anadolu’da Yeni Gün adıyla yayımlandı. Yine Yunus Nadi’nin yönetiminde olan gazete Ankara hükümetinin yarı resmi sözcülüğünü yapıyordu.

Anadolu’nun dört bir köşesinde Milli mücadeleyi destekleyen ve zor koşullar altında çalışan çok sayıda yerel gazete vardı. Milli Mücadele’ye öncülük eden ve destek veren Anadolu Basını’nın tek amacı Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşmasıydı. Bu dönemde Türkçe olmayan ayrılıkçı azınlık gazeteleri kendiliğinden kapanmışlardır. Eylül 1922’de Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasından sonra Milli Mücadele karşıtı Türkçe gazeteler de kendiliğinden yayın yaşamlarına son vermişlerdir. Böylece, 1919’da Milli Mücadele hareketiyle birlikte ortaya çıkan tek dilli ve tek sesli basın 1922’nin sonlarından itibaren tüm Türkiye’ye yayılmıştır (Girgin, 2001: 112).

Türkiye’de 1919-1938 yılları arasında toplam 582 gazete yayımlanmış ve bunlardan 176’sı İstanbul’da 406’sı ise Anadolu’da çıkarılmıştır. Bu gazetelerden İstanbul’da yayımlananların yüzde atması siyasi içerikli iken bu oran Anadolu Basını’nda yüzde seksenüçdür. Söz konusu dönemde Ankara’da yayınlanan Ulus Gazetesi bir tarafa bırakılırsa Anadolu’da yayımlanan gazeteler en fazla 5-6 bin tiraj yapmaktaydı. Yine bu dönemde en fazla yerel gazete 54 adetle İzmir’de çıkarılmıştır. Bu gazeteler özel reklam gelirine sahip olmadıklarından resmi ilan dağıtımının başlatıldığı 1937’ye kadar hükümetten maddi destek alarak yayınlarını sürdürebilmişlerdir (Girgin, 2001: 113).

Milli Mücadele yıllarında savaş koşullarının getirdiği zorluklar altında çalışarak büyük yararlılıklar gösteren yerel basın, savaşın kazanılmasıyla birlikte 1923’de ilan edilen Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren duraklama dönemine girmiştir (Bodur, 1997: 45). Yine de yerel basının Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte yönetimi üstlenen Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) tek parti iktidarı döneminde de önemini koruduğu söylenebilir. CHP karşısında 1946 yılında Demokrat Parti’nin (DP) kurulması ve ülke içinde örgütlenmeye başlamasıyla birlikte bu partiyi destekleyen gazeteler de yurdun her köşesinde yayımlanmaya başlamışlardır. Böylece, Türkiye’de yerel basın ancak 1946’da çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle birlikte hareketlenmiş, yerel basında yeni bir özgürlük ve yapılanma dönemi başlamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin tek parti yönetiminden ve İkinci Dünya Savaşı koşullarının getirdiği zorluklardan bunalan halk 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti’yi iktidara büyük bir çoğunlukla getirmiştir. İlk yıllarda basınla arası iyi olan Demokrat Parti iktidarının özellikle 1950’li yılların ikinci

yarısında basınla arası iyice açılmıştır. DP iktidarı 26 Kasım 1957'de yayımladığı bir kararname ile "gazete ve dergi kağıtlarının tek elden ithali"ne, 3 Eylül 1958'de yayımladığı bir başka bildiriyle de "ilan ve reklamların tek elden dağıtımına karar verildiğini açıklamıştır. Bu uygulamalarla DP iktidarı kendisine muhalefet eden basını cezalandırmıştır (Topuz, 2003: 202).

Türk basın tarihine bakıldığında ulusal düzeyde yaygın dağıtım yapan gazetelerin pek çoğunun önce yerel bir yayın organı olarak ortaya çıktığı görülür. Ekonomik ve teknolojik gelişmelerden yararlanarak büyüyen bu gazetelerden bazıları yerel özelliklerini terk ederek ülke düzeyinde, hatta yurtdışında da baskı ve dağıtım yapar duruma gelmişlerdir. Günümüzde ulusal düzeyde dağıtım yapan gazetelerin gerçek anlamda İstanbul dışında dağıtım yapmaları 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir (Girgin, 2001: 161). Ancak Türkiye'de o yıllarda kullanılan haberleşme, baskı ve dağıtım teknolojilerindeki görece gerilik ulusal düzeyde yaygın dağıtım yapan basının ülkenin her köşesine zamanında ulaşmasını engelliyordu.

Türkiye'de yerel basın tüm zorluklara rağmen yine de henüz ulusal gazetelerin doğru dürüst dağıtılamadığı 1970'li yıllara kadar yayımlandıkları yörede halkın haber almada en önemli kaynağı durumuna gelmiş ve halkla bütünleşerek kamuoyu oluşturmada etkin bir araç olmuştur (Tokgöz, 2001: 11). Bu yıllarla birlikte Türkiye'de gazete basımı alanındaki teknolojik gelişmeler, dağıtım alanındaki ilerlemeler ve renkli basının etkinliğini artırarak toplumun daha geniş kitlelerine ulaşabilmesi ulusal düzeyde dağıtım yapan basının ülke genelindeki etkinliğini artırırken yerel basını da sıkıntıya sokmuştur.

Tipo baskı tekniğini kullanan, kaliteli fotoğraf basamayan, eleman yetersizliği nedeniyle bozuk Türkçe ile yazılmış haberler içeren yerel gazeteler, yaygın dağıtım yapan basının rengarenk gazeteleri karşısında giderek güç kaybetmeye başlamıştır. Bu yapı içerisinde etkinliğini yavaş yavaş kaybeden yerel gazeteler ister istemez ülke genelinde yaygın dağıtım yapan basının ardından ikinci hatta bölge gazetelerinin ardından üçüncü sınıf gazete konumuna düşmüşlerdir (Faraç, 1999: 24).

Karşılaşılan tüm zorluklara rağmen günümüze kadar yayını sürdürülen yerel gazetelerin en eskileri Yeni Asır ve Yeni Adana gazeteleridir. Yeni Asır Gazetesi 1895'de Selanik'te kurulmuş ve daha sonra yayın hayatına İzmir'de devam etmiştir. İlk sayısını Aralık 1818'de Adana'da Fransız işgalinin başladığı günlerde çıkaran Adana Gazetesi ise işgal kuvvetleri tarafından kapatılmıştır. Yeni Adana adıyla yeniden yayımlanmaya başlayan gazete baskılarla karşılaşınca o günlerde bir tren vagonu içinde gizlice yayınlarına devam etmiştir. Uzun süredir yayımlanmaya devam eden diğer gazeteler arasında Antalya (1922), Bartın (1924), Yeşil Yurt (1925), Yeşil Giresun (1925), Ülker (Kayseri, 1925), Turan (Elazığ, 1930) ve Siirt (1937) sayılabilir (Topuz, 2003: 383).

Kısaca belirtmek gerekirse, Osmanlı'da gazetecilik Tanzimat bürokratlarının ve ıslahatçıların kendisinden büyük hayırlar beklediği bir aydınlanma aracı olarak görülmüştür. Osmanlı'da yerel gazeteciliğin ilk patronu ve finansörü merkezi hükümettir. İlk yerel gazeteler devlet bütçesinden ayrılan fonlarla hükümet memurları tarafından yayınlanmıştır. Yerel gazetelerin yayınlanması ile ayrılıkçı eğilimleri dengelemek, merkezle taşra arasındaki haberleşmeyi kolaylaştırmak ve merkezin taşra üzerindeki etkinliğini arttır-

mak hedeflenmiştir (Bakoğlu, 1998: 159). Türkiye'de yerel basın Milli Mücadele yıllarında gösterdiği yararlılıklarla ve cumhuriyetin ilk yıllarında yerine getirdiği işlevlerle önemini ortaya koymuştur. Yerel basın Türkiye'de basın alanındaki teknolojik gelişmelerin henüz yeterli düzeyde olmadığı ve ulaşım zorluklarının yaşandığı 1970'li yıllara kadar merkez ile taşra arasındaki geleneksel köprü işlevini sürdürerek halkın bilgilenme ve haberdar olma gereksinimini karşılamıştır. Günümüzde ise yerel basın ekonomik ve teknolojik zorluklar altında işlevlerini yerine getirmeye çalışmakta ancak ulusal düzeyde yaygın dağıtım yapan gazetelerin gücü karşısında rekabette giderek geri kalmakta, okuyucu kaybetmekte ve sonuç olarak hayatta kalma mücadelesi vermektedir.

Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasi

Yerinden yönetim olarak da bilinen yerel yönetim, halkın ortak yerel gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan ve halkın kendi eliyle seçtiği organlarca yönetilen bir sistemdir. Yerel yönetim kuruluşları ise merkezi yönetim tarafından yöreyi ilgilendiren konularda kurallar koymaya, mali yükümlülükler getirmeye yetkili kılınmış bir yerel meclisin denetimi altındaki yönetim birimleridir. Türkiye'de bu nitelikteki yerel yönetim birimleri köy, il özel idaresi ve belediye olmak üzere üç türdür. Yerel yönetimler siyasal, yönetsel ve toplumsal nitelikli gereksinimlere yanıt vermek için kurulurlar (Göymen, 1997: 16-18).

Türkiye'de Batılı anlamda yerel yönetimlerin çok eski bir geçmişi yoktur. Tanzimat öncesinde bu işler daha çok yerel halkın bireysel ve ortak çabalarıyla, esnaf örgütleriyle ve vakıflar tarafından gerçekleştiriliyordu. Toplumsal gelişmeyle birlikte kentlerde nüfusun hızla artması beraberinde buralarda yaşayan bireylere yönelik pek çok hizmetin daha

etkin bir şekilde üretilmesini de zorunlu kılmıştır. Bu hizmetlerin çeşitliliği ve niteliği vatandaşlarla yerel yönetim birimlerinin sürekli bir ilişki ve etkileşim içinde olmalarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Yerel yönetim birimlerinin ürettiği hizmetler ve yerine getirdiği işlevler yöre halkının gündelik yaşamını çok yakından ilgilendirdiğinden yerel yönetimlerin etkinliğinin artması yerel halkın yaşam standardını da yakından ilgilendirmektedir. Daha da önemlisi yerel yönetimlerin seçimle iş başına gelmesi yerel düzeyde demokrasi kültürünün gelişmesine de önemli katkılar sağlar. Bir başka deyişle, yerel yönetimler yerel demokrasinin temelidir.

Türkiye'de yerel yönetimlerin gelişmeye başlaması Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel gazetelerin ortaya çıkmasında olduğu gibi batılılaşma ve reform çabalarından ayrı düşünülemez. Ayrıca, şunu da saptamak gerekir ki Osmanlı'da yerel düzeydeki ilk matbaalar ve yerel gazeteler 7 Kasım 1864'de gerçekleştirilen yerel yönetimler ile ilgili düzenlemeler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Ancak yerel basın o yıllarda demokratik işlevlerinden çok merkezi hükümetin uzak vilayetleri kontrol altında tutmasının bir aracı olarak görüldüğü için merkezi hükümet tarafından teşvik edilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu bütün geleneksel imparatorluklar gibi yerel demokrasiye yabancıydı. 19. yüzyıldaki Tanzimat ve Islahat hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yerel yönetimler alanındaki reformların amacı da yerel halkın yönetime katılmasını sağlamak değil Osmanlı devlet yönetimini o döneme göre çağdaş ilkelere dayandırmak ve ülkeyi tek merkezden yönetmeyi sağlayacak bir örgütlenmeyi kurmaktı. Dolayısıyla bu düzenlemeler demokrasiyi ve yerel yönetimleri amaçlamıyordu (Görmez, 1990: 87-

88). Osmanlı İmparatorluğu’nda yerel yönetimlerin “merkeziyetçilik sisteminin yerleşmesi gereği ve özellikle azınlık unsurlarının siyasal katılması ve haklarını elde etmeleri yönünde dış devletlerin yaptığı baskıların sonucunda ortaya çıktığı” belirtilir (Keleş, 1998: 122).

Belediye hizmetlerini görmek için 1854’de İstanbul Şehremaneti kuruluncaya kadar Osmanlı’da belediye teşkilatı yoktu. İstanbul’da Galata ve Beyoğlu bölgesine yerel hizmetleri götürmek için 1857’de kurulan Altıncı Daire-i Belediye ilk Türk yerel yönetimi kuruluşudur (Görmez, 1990: 89-92; Keleş, 1998: 122-126). 1864 İdare-i Vilayet Nizamnamesi ile Osmanlı yönetimi yeni bir teşkilatlanma dönemine girmiştir. Bu teşkilatlanma ile Osmanlı İmparatorluğu gücü merkezde toplayarak hem merkeziyetçi bir yapı kurmuş hem de yerel güçlerin iktidarını ve gücünü azaltmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşıma paralel olarak 1870’e kadar İstanbul dışında herhangi bir bölge veya vilayette belediye teşkilatı kurulmamıştır (Görmez, 1990: 93-94). Belediyelerin kurulması ancak 1876 Kanun-i Esasi ve ardından 1877’de yayımlanan Vilayet Belediye Kanunu sonrasında mümkün olmuştur.

1930 Belediye Kanunu yayımlanuncaya kadar yürürlükte kalan 1877 Vilayet Belediye Kanunu, Türk belediyeciliğine demokratik anlayışı ve yerel demokrasiyi getirmiyordu. Bu yıllarda çıkarılan yerel gazeteler de bu oldukları yörelerdeki halkın taleplerini yönetime duyurmaktan ve onların sesi olmaktan çok uzaktı. Zaten yönetimin arzusu da yerel demokrasiyi getirmekten çok merkezi yönetimin uzanamadığı harap kentleri imar edecek bir kurum oluşturmaktı. Osmanlı bürokrasisinin yerel güçlere güvenmemesi ve uzun süren savaşlar ile ülkenin ekonomik ve sosyal bakımdan içinde bulun-

duğu olumsuz koşullar yerel demokrasinin gerçekleşmesini engelledi. Her ne kadar seçimle işbaşına gelme gibi bazı demokratik düzenlemeler kanunlarda yer aldıysa da bunun gerçekleşmediğini ve halkın yönetime katılmadığını söyleyebiliriz (Görmez, 1990: 95-98).

Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine aktarılan belediyecilik deneyimi oldukça yetersiz düzeydeydi. Belediyelerin işlevleri çeşitli kuruluşlar arasında dağıtılmış, parasal güçleri sınırlı, personeli nitelik ve nicelik bakımından yetersizdi. Bu durum Cumhuriyet’in ilk yıllarında da demokrasinin gelişmemiş olması, güçlü merkeziyetçi anlayış ve ekonomik bunalımlar nedeniyle devam etti. Belediyelerin durumunu düzeltmek için 1930’da 1580 sayılı Belediyeler Yasası çıkarıldı ve günümüze kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kaldı. Bu yasa temel mantığı ve örgütlenme biçimi bakımından 1961 ve 1982 anayasalarında hemen hemen aynı kalmıştır (Göymen, 1997: 20-22). Son yıllarda yerel yönetimlerin öneminin iyice anlaşılması yerel yönetimleri daha etkin hale getirmeye yönelik çalışmaları hızlandırmış ve yasalaşma aşamasına getirmiştir.

Türkiye’de 1930 yılında toplam 492 ve nüfusu 100 bini geçen sadece iki belediye varken bu sayı anakent belediyeleri ve anakent alanlarındaki ilçe belediyeleri ile birlikte 1999 yılı itibarıyla 3215’e ulaşmıştır. Yaklaşık 70 yılda belediye sayısındaki bu artışın uzun dönemde yerel demokrasinin ve yerel siyasetin yükselişini sağlayacağı ileri sürülebilir. Ancak yine de belediye sayısındaki artışın doğrudan doğruya demokratik gelişimi de beraberinde getireceği düşüncesine kuşkuyla yaklaşmak gerekir. Türkiye’de yerel yönetimlerin demokrasi geçmişinden söz etmek ne yazık ki mümkün değildir. Türkiye’de yerel yönetimlerin demokratik yapısı ve

sorunları ancak çok partili döneme geçince siyasal tartışmalara konu olabilmıştır (Çukurçayır, 2002: 180-85). Bununla birlikte, seçimler dışında halkın yerel siyasete katılımını sağlayacak uygulamalardan söz etmek günümüzde bile oldukça zordur.

Yerel demokrasiyi ve dolayısıyla yerel yönetimleri güçlü kılacak unsur demokrasi kültürünü içselleştirmiş yerel halktır. Yerel basın hem yerel halkın demokrasi kültürünü edinmesinde hem de yerel demokrasinin sağlıklı işleyişinde baş aktörlerden biridir. Günümüz Türkiye'sinde yerel gazetelerin buldukları yörenin siyasal yaşamında önemli bir rolü vardır. Yerel basın, demokrasi anlayışının yerleşip kökleşmesinde, çok partili parlamenter rejimin ve katılımcı demokrasinin tabana yayılmasında önemli işlevlere sahiptir. Yerel basın, devletle vatandaş arasındaki diyalogun kurulmasında da önemli katkılarda bulunmaktadır. Türkiye'de yerel gazeteler zaman zaman siyasal partilerin fikirlerini duyuran, siyasal partilerin propagandasını yapan yayın organları olarak da kullanılmaktadır. Anadolu gazetelerinin sahipleri ve yöneticileri çoğu zaman buldukları yörenin toplumsal ve siyasal bakımdan en etkin güç odağı konumundadırlar. Bu çerçevede, Türkiye'nin siyasallaşma süreciyle Anadolu basınının sayısal artışı arasında doğrudan bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Bunun bir kanıtı da Türkiye'de siyasal hareketlenmelerin arttığı, siyasal tansiyonun yükseldiği dönemlerde yayımlanan gazete sayısının artmasıdır (Girgin, 2001: 174).

Yerel basın, yerel yönetim ile halk arasında ilişki kurulmasında, yerel yönetimlerin gelişmesinde, demokratik işleyişin sağlanmasında ve sürdürülmesinde çok önemli işlevlere sahiptir. Yerel yönetimlerle yerel halk arasında en büyük köprü ve kurumsal ka-

nalların en başında geleni yerel basındır. Yerel basın bir taraftan halk adına yerel yönetimlerin en büyük denetleyicisi rolünü üstlenirken diğer taraftan da yerel yönetimlerin yaptığı hizmetleri ve ürettiği projeleri halka duyurarak yerel yönetimler için çok önemli bir işlevi yerine getirir. Yerel yönetimlerin kamuoyunu bilgilendirme çalışmalarının amacı ise yurttaşların yönetime karşı önyargılarını ortadan kaldırmak ve yaşadığı yöreyle bütünleşmesini sağlayacak olanaklar sunmaktır. Kamuoyunu bilgilendirmek yerel yönetimlerin etkin hizmet yürütme çalışmalarının bir parçasıdır. Dolayısıyla yerel basın, yerel yönetimler için vazgeçilmez bir değere ve öneme sahiptir. Aynı şekilde yerel demokrasi olmadan da yerel basının istendik ölçüde gelişmesi ve kendisinden beklenen işlevleri ortaya koyması mümkün değildir.

Günümüzde Yerel Basının Genel Görünümü

Çağdaş toplumlarda basının işleyişi genel olarak iletişim özgürlüğü (ifade ve basın özgürlüğü) ile sermaye yapısı gibi iki temel unsura bağlı olarak gelişme gösterir. İletişim özgürlüğü gazete içerikleri üzerinde doğrudan etkide bulunan unsurların başında gelir. Bu nedenle iletişim özgürlüğü gazetelerin işlevlerini gerektiği gibi yerine getirebilmelerinin olmazsa olmaz koşuludur. Gazetelerin sermaye yapısı ise gazetede kullanılan teknolojiden gazetecilerin çalışma koşullarına, gazetelerin içeriklerinden ülke genelindeki tekelleşme eğilimlerine kadar pek çok alanda belirleyici olur.

Türkiye'de yerel basın kullandığı teknolojiye, sermaye yapısına ve yayımlanma sıklığına bakılmak suretiyle büyük ölçüde tanımlanabilir. Bu unsurlar yerel basının gazetecilik bakımından toplumdaki yerini belirlediği kadar üstlendiği işlevlerin önemini de ortaya koyar. Yerel basın teknolojik bakımdan gele-

neksel teknolojiyi ve offset teknolojisini kullanan basın organları olmak üzere ikiye ayrılabilir. Anadolu'da günlük yayınlanan gazetelerin yanı sıra haftada 2 gün, 3 gün, 5 gün çıkarılanlar vardır. Haftada bir, 10 günde bir, ayda bir ve 3 ayda bir yayımlananlara da rastlanılmaktadır. Bazılarının ise yayın süreleri belli değildir. Anadolu'da gazetecilik yapanların asıl mesleği matbaacılıktır. Yayınladıkları yerel gazetelerin çevreyi etkilemede fazla bir güce sahip olmadıkları söylenebilir (Tokgöz, 2001: 17).

Gazete sahipleri buldukları yörede gazete çıkarıyor olmalarından dolayı büyük bir prestije sahiptirler. Ayrıca yerel gazete sahiplerinin pek çoğunun siyasi partilerle yakın ilişkileri vardır ve onlardan destek görürler. Yerel gazete sahiplerinin günümüz koşullarında gazete çıkarma gayreti içinde olmalarının en büyük nedenlerinden biri de sahibi oldukları matbaa makinelerinin bir yan ürünü olarak gazeteyi görece daha düşük maliyetlerle çıkarabilmeleri ve böylece resmi ilan geliri elde edebilmeleridir. Resmi ilanlar yerel gazetelerin en büyük gelir kaynaklarından biridir.

Türkiye'de gazete basımı alanındaki teknolojik gelişmeler, dağıtım alanındaki ilerlemeler ve renkli basının etkinliğini arttırması yerel basını sıkıntıya sokmuştur. 1970'li yılların başından itibaren İstanbul'dan başlayarak basında ofset teknolojisine geçilmesi, renkli baskı olanaklarına ve dolayısıyla renkli gazetelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Basın alanında görülen teknolojik gelişmeler İstanbul gazetelerinin Anadolu'nun en ücra köşelerine hızlı bir şekilde ulaşmasına olanak sağlamıştır. Ulusal düzeyde dağıtım yapma olanaklarını geliştiren ve hızlandıran İstanbul basını sahip olduğu teknolojik üstünlük, baskı kalitesi, renkli baskı olanağı ve verdiği haberlerin çeşitliliği ve zenginliği ile

Anadolu basınının zor duruma düşmesine neden olmuştur. Günümüz Türkiye'sinde yerel basın yılların biriktirdiği sorunlar altında yaşam mücadelesi vermektedir.

Girgin'e (2001) göre Türkiye'de yerel gazetelerin görünümü şöyle tanımlanabilir: 1-Yerel gazete sahiplerinin büyük kısmının asıl işi matbaacılıktır. 2-Türkiye'deki yerel gazetelerin yarıya yakını aile şirkettir. 3-Anadolu Basınının büyük kısmı ekonomik sıkıntılar içinde can çekişmektedir. 4-Yerel gazetelerin kullandıkları araç ve teçhizat çok eskidir. 5-Bazı yerel gazeteler sadece resmi ilan almak için kurulmuştur. 6-Bazı yerel gazete sahipleri gazetelerini ekonomik veya siyasal çıkar sağlamak için kullanmaktadır. 7-Gazete sahipleri arasında gazetecilikle hiç ilgisi olmayan meslek gruplarından kişiler vardır. 8-Yerel gazetelerin bir kısmı gazete bayilerinde satışta hiç görülmez. 9-Gazeteler anlatım bozuklukları ve dizgi yanlışları ile doludur. 10-Yerel gazetelerde aktarılan haberler nitelik ve nicelik olarak yetersizdir. 11-Yerel gazeteler, çıkarıldığı yörenin kültürel, ekonomik, sanatsal ve toplumsal özelliklerini sergilemekten uzaktır. 12-Gazete sahipleri arasında işbirliği ve dayanışma yoktur.

Yerel gazetelerin sayısını arttırmak değil niteliklerini arttırmak hedeflenmelidir. Ancak ekonomik olarak ayakları üzerinde durabilen yerel gazetelerin toplumsal işlevlerini gerektiği gibi yerine getirebilecekleri unutulmamalıdır. Yerel gazeteler buldukları yörede veya ilde okuyucular tarafından talep edilen bir gazete olabilme mücadelesi vermelidirler. Yerel gazetelerin buldukları yörede demokratik ve toplumsal işlevlerini arzu edildiği şekilde yerine getirebilmeleri ancak piyasa koşullarında kendi kendilerine ayakta durabilen ticari kuruluşlar olabilmelerine bağlıdır.

Türkiye'de yerel medyanın daha sağlam bir yapıya kavuşabilmesi için şu önerilerin göz önünde bulundurulması gerekir: 1- Asıl amacı gazetecilik olmayan, belirli kriterleri tutturamayan yerel gazeteler mesleki kuruluşlar tarafından önerildiği şekilde çeşitli yasal düzenlemelerle engellenmelidir. 2- Bir ilde çıkan gazete sayısı o ilin sosyoekonomik kalkınmışlık düzeyi ile orantılı olmalıdır ve sayet çok sayıda yerel gazete varsa birleşmeleri yönünde teşvik edilmelidir. 3- Sadece resmi ilanla yaşayan, matbaa işletmelerinin bir yan ürünü olan değil, okur tarafından talep edilen yerel gazetelerin çıkarılması hedeflenmelidir; böylelikle yerel gazetelerin piyasa koşullarında ticari birer işletme olarak ayakta kalabilmelerinin koşulları sağlanmalıdır. 4- Her türlü sorunun çözümünde devlet desteğine sığınılmamalıdır. 5- Devletin sınırlı maddi olanakları çok sayıdaki yerel gazeteye yararsız bir şekilde dağıtmak yerine gerçekten gazetecilik yapmak isteyen basın kuruluşları ve gazeteciler desteklenmelidir.

Sorunlarını büyük ölçüde çözmüş bir yerel basının Türkiye'de yerel demokrasinin gelişmesine daha etkili ve sağlıklı bir şekilde katkı sağlayacağı ortadadır. Türkiye'de yerel basının sorunlarını çözebilmesi için hükümetlere, meslek örgütlerine, akademisyenlere ve en önemlisi de yerel basının kendisine düşen önemli görevler vardır. Yerel basının demokratik işlevlerini daha iyi bir şekilde yerine getirebilmesi için hükümetlerin, yerel basının sorunlarının çözümü yönünde siyasi kararlılıklarını uzun vadeli politikalar belirleyerek her dönemde ortaya koymaları gerekmektedir. Bu uygulamalar içinde, geçiş dönemi olarak nitelenebilecek bir zaman diliminde, yerel basına devlet tarafından çeşitli yollarla maddi destek sağlanması da göz ardı edilmemelidir. Medya ile ilgili alanlarda çalışma yapan çeşitli meslek örgütleri

ve akademisyenler de yerel basının sorunlarının çözümü yönünde etkinlikler düzenlemeli, fikirler üretmelidir. Bu çabalar sonucunda, yerel basının sorunlarının çözümü için uygun görülen düzenlemelerin hayata geçirilmesi için hükümet ve diğer ilgili kuruluşlara çağrıda bulunulmalıdır. Yerel basının sorunlarının çözümünde en büyük görev ise yerel basın kuruluşlarına ve gazetecilere düşmektedir. Gazete sahipleri, yayın kuruluşlarını piyasa koşulları içinde ayakta tutabilmek için onların en rasyonel şekilde çalıştırmalıdır. Basın çalışanları da gazetecilik mesleğinin onuruna her zaman sahip çıkarak etik ilkeler doğrultusunda çalıştıkları kuruma ve topluma karşı görevlerini en iyi şekilde yerine getirmelidir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat ve Islahat hareketlerinin bir sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında eş zamanlı olarak ortaya çıkan yerel basın ve yerel yönetim olguları amaçları bakımından da birbirlerini tamamlayıcı nitelikteydi. O sıralarda yerel yönetimlerin ve yerel basının oluşturulmasının başlıca nedeni yerel düzeyde demokrasi kültürünü yaygınlaştırmak değil merkezi yönetimin etkinliğini bu yörelerde arttırmaktı. Günümüz Türkiye'sinde ise hem yerel yönetimlerin hem de yerel basının kendisinden beklenen en önemli işlev, bu kurumların yerel demokrasinin gelişmesine katkı sağlamalarıdır.

Yerel düzeyde siyasete duyulan ilgi, demokratik siyasal sistemin daha güçlü bir yapıya kavuşması için en az ulusal düzeyde siyasetle ilgilenmek kadar önemlidir. Yerel düzeyde bireyler öncelikle buldukları yerlerde yerel düzeydeki sorunlara ilgi duymalı, yerel yönetimlere istek ve gereksinimlerini aktarmalı, yöneticilerin çalışmalarını izlemeli, seçim zamanlarında da sorunların çözü-

müne yönelik en doğru politikaların destekçisi olarak ve en yeterli siyasetçileri seçerek demokratik siyasal sistemin güçlenmesine katkı sağlayabilmelidir. Halkın yörelerindeki sorunlar hakkında bilgi sahibi olmalarında, bu sorunlara sahip çıkmalarında, çözüm önerilerine ilişkin kamuoyu oluşturmalarında ve bu taleplerini yöneticilere duyurmalarında yerel basının vazgeçilmez bir yeri vardır.

Yerel basının Milli Mücadele yıllarında Türk halkının kurtuluşu yolunda verdiği büyük hizmetler tarih sayfalarında layık olduğu yeri almıştır. Ancak günümüzde yerel basın ne yazık ki sorunlar yumağı içinde kıvrılmaktadır. Yerel basın ülkemizin pek çok yerinde zamana yenik düşerek ya kapanmak zorunda kalmış veya zor şartlar altında yayınlarını sürdürmeye mahkum edilmiştir.

Türkiye'de yerel basın ekonomik, teknolojik, kalifiye eleman, gazetenin niteliği, tiraj ve

dağıtım gibi başlıklar altında toplanabilecek sorunlarını çözmeden demokratik işlevlerini de gerektiği gibi yerine getiremez. Günümüzde yerel gazetelerin bir kısmı yalnızca resmi ilan almak için çıkmaktadır. Yerel gazete çıkarılanların büyük bölümünün asıl işi matbaacılıktır. Yerel gazetelerin çoğu gazetecilik yapmak gibi bir amaç taşımamaktadır. Çoğunun bir yayın dili yoktur. Türkçe çok kötü kullanılmakta ve haber yazım kurallarına uyulmamaktadır. Dolayısıyla yerel basın bulunduğu yöredeki insanları haberdar etme, yerel yönetimlerle yerel halk arasında köprü işlevi görme, demokratik değerleri yükseltme ve kamuoyunu oluşturma gibi demokratik işlevlerini gerektiği gibi yerine getirememektedir. Türkiye'de yerel basının layık olduğu konuma yükselmesi ve kendisinden beklenen demokratik işlevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmesi ancak içinde bulunduğu sorunların üstesinden gelebilmesine bağlıdır.

Kaynakça

- BAKOĞLU, Faik (1998). *Yerel Basın Eğitim Seminerleri Dizisi*, 12-13 Kasım 1998, Sivas, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- BODUR, Feyyaz (1997). *Yerel Basında Yönetim ve Örgüt Yapısı*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2002). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Çizgi Yayınevi, Konya.
- FARAÇ, Mehmet (1999). "Türkiye'de Yerel Basın", Alman-Türk Yerel Gazeteciler Toplantısı, 30 Eylül-1 Ekim 1999, Antalya, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları.
- GİRGİN, Atilla (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- GÖRMEZ, Kemal (1990). *Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği*, Hizmet-İş Sendikası Yayınları, Ankara.
- GÖYMEN, Korel (1997). *Türkiye'de Kent Yönetimi*, Boyut Yayınları, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (1998). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KOLOĞLU, Orhan (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOKGÖZ, Oya (2001). "Türkiye'de Yerel Medyanın Yapısı ve Örgütlenişi", *İletişim Dergisi*, Sayı: 9:5-39.
- TOPUZ, Hıfzı (2003). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ÜNAL, Şinasi (1996) "Yerel Basın ve Sorunları", *Yeni Türkiye*, Sayı: 12:1068-1072.

-X. Yerel Medya Eğitim Semineri (2004). "Açılış Konuşması: Türkiye'de Yerel Medya", X. Yerel Medya Eğitim Semineri, 20-21 Şubat 2004, Kayseri. İnternet sayfası:
http://www.byegm.gov.tr/seminerler/kayseri-x/kayseri_0_1.htm